

Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarıyla Uyumsuz Kadınlara Karşı Olumsuz Tutumların Nedenlerinin Sosyal Kimlik Kuramı Kapsamında İncelenmesi

Investigation of the Causes for Negative Attitudes towards Women Incompatible with Gender Stereotypes within the Context of Social Identity Theory

 Ezgi Kaşdarma¹

¹Erzurum Teknik Üniversitesi, Erzurum

ÖZ

Ana akım sosyal psikolojide kabul edilen temel toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, kadınları düşük yetkinlikle ve yüksek sevecenlikle tanımlayan kalıpyargıların yanı sıra erkeklerin düşük sevecenlikle ve yüksek yetkinlikle tanımlandığı kalıpyargılardır. Cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz kadınlar genel bir örüntü olarak olumsuz tutumlara maruz kalmaktadır. Olumsuz tutumlara maruz kalan grupların üyelerinin psikolojik iyi oluş halleri negatif yönde etkilenmektedir. Sosyal grupların üyelerinin düşük sosyal statülerinin devam etmesinde bu grupların üyelerine yönelik kalıpyargıların ve olumsuz tutumların etkisi söz konusudur. Cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz kadınlara karşı olumsuz tutumların nedenlerinin açıklanması, anaakım sosyal psikolojide ihmal edilmiş bir konudur. Kadınların erkeklere kıyasla dezavantajlı statüye sahip olduğu süregelen toplumsal cinsiyet sisteminde değişimin sağlanması, kalıpyargılarla uyumsuz kadınlara yönelik olumsuz tutumların nedenlerinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada, Sosyal Kimlik Kuramının önerilerinden ve çalışma bulgularından yola çıkılarak kalıpyargılarla uyumsuz kadınlara karşı olumsuz tutumlara ilişkin açıklamalar sunulmuştur. Çoğu erkek sosyal kimliğini yetkinlik gibi statüyle ilintili özellikler üzerinden tanımlamaktadır. Erkeklerin sosyal kimliğinin yetkinliği yüksek olan kadınlar tarafından tehdit edilmesi nedeniyle bu kadınlara karşı erkeklerin çoğu tarafından olumsuz tutumların açığa çıkarıldığı sonucuna kuramsal önerilerden yola çıkılarak ulaşılmaktadır. Kadınların cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz hemcinslerine karşı olumsuz tutumlarını açıklamada kuramın önerdiği kimlik yönetim stratejilerine başvurmak gerekmektedir. Kuramsal öneriler ve alanyazındaki çalışma bulguları doğrultusunda, bireysel hareketlilik ve sosyal yaratıcılık stratejilerinin benimsenmesinin kalıpyargılarla uyumsuz hemcinslere karşı olumsuz tutumları açığa çıkardığı sonucuna ulaşılmaktadır. Sosyal rekabet stratejisini benimseyen kadınların kalıpyargılarla uyumsuz hemcinslerine karşı olumlu tutumlar benimsemesi beklenilmekle birlikte, ilgili stratejinin benimsenme düzeyi düşüktür. Kuram kapsamındaki öneriler ve çalışma bulguları bir araya getirildiğinde, cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz kadınlara karşı toplum genelinde sürdürülen olumsuz tutumların nedenlerinin anlaşılması mümkün olmaktadır.

Anahtar sözcükler: Toplumsal cinsiyet, sosyal kimlik, kalıpyargı, tutum, ayrımcılık

ABSTRACT

The primary gender stereotypes accepted in mainstream social psychology describe women as low in competence and high in warmth, men as having low warmth and high competence. Women who are incompatible with stereotypes are exposed to negative attitudes. Exposure to negative attitudes damages the psychological well-being of these group members. Stereotypes and negative attitudes towards members of social groups contribute to the persistence of their low status. Explaining the causes of gender stereotypes and negative attitudes towards women incompatible with stereotypes is an overlooked topic in mainstream social psychology. In order to change the ongoing gender system, where women have a disadvantageous status compared to men, it is necessary to understand the reasons for negative attitudes towards women who are incompatible with stereotypes. Based on the suggestions and findings of Social Identity Theory, explanations about negative attitudes towards women who are incompatible with gender stereotypes are presented in this study. It is concluded that most men reveal negative attitudes towards these women because women with high competency threaten men who can affirm their social identity through competency. Most men define their social identity through status-related traits such as competency. Due to the threat to men's social identity by women with high competence, it is concluded that negative attitudes towards these women are revealed by most of the men, based on theoretical suggestions. It is necessary to understand the identity management strategies to explain women's negative attitudes towards their fellows who are incompatible with stereotypes. According to the theoretical suggestions and related studies, it is concluded that the adoption of individual mobility and social creativity strategies reveal negative attitudes toward fellows who are incompatible with stereotypes. Although it is expected that women who adopt the social competition strategy have positive attitudes towards their fellows who are inconsistent with gender stereotypes, the level of adoption of this strategy is low. When theoretical suggestions and study findings are brought together, it is possible to understand the reasons for the negative attitudes towards women who are incompatible with gender stereotypes.

Keywords: Gender, social identity, stereotype, attitude, discrimination

Giriş

Toplumsal cinsiyet (gender), sosyal yaşamda “kadın olmak” ve “erkek olmak” için gerekli olan özelliklerin, rollerin, davranışların neler olduğunu ifade eden bir kavramdır (Connell 2009). Kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların neler olduğunu ilk kez tartışan araştırmacılar, erkeklerin kadınlardan daha zeki olduklarını iddia etmişler ve bunu da erkeklerin beyninin daha büyük olması ile açıklamışlardır (Shields 1975). Daha sonraları beyin-beden oranı hesaba katıldığında kadınların beyninin erkeklere kıyasla daha büyük olduğu gerçeği ile karşılaşmıştır. Böylece, erkeklerin daha zeki olduklarına dair varsayım reddedilerek kadınların neden daha ilişkisel (communal) ve erkeklerin neden daha eylemsel (agentic) özelliklere sahip olduklarına dair biyolojik temelli birçok açıklama getirilmiştir (Helgeson 2012). Biyoloji kanadındaki araştırmacılarının çoğu tarafından bu sorunun cevabı fetüs testosteronu kavramıyla açıklanmaktadır (Brizendline 2006). Buna göre, erkek ve dişi fetüsün testosteron seviyesindeki farklılığa bağlı olarak beyinlerinde de bir takım farklılaşmalar gerçekleşmektedir (Geschwind ve Behan 1982). Öte yandan, bu iddiayı destekleyen az sayıdaki çalışmanın (Diamond 1991, Connellan ve ark. 2000) karşısında söz konusu iddianın geçerli olmadığını gösteren oldukça fazla sayıda çalışma bulgusu mevcuttur (Finegan ve ark. 1992, Hines, 2006, Gilmore ve ark. 2007, Auyeung ve ark. 2009).

1930’ların başında kadınlara ve erkeklere özgü farklılıkların neler olduğunun anlaşılabilmesi için “kadınsılık (femininity)” ve “erkeksilik (masculinity)” kavramları literatüre kazandırılmıştır (Helgeson 2012). Buna göre kadınsılıkla ilişkili özellikleri baskın olan kadınlar duygusal, yardımsever, sevecen vb. iken; erkekler bağımsız, aktif, rekabetçi vb. gibi erkeksilikle ilişkili özelliklere sahiptir. Toplumsal cinsiyetin bir kişilik değişkeni olarak kavramsallaştırılan bu tanımı bazı araştırmacılarca eleştirilmiştir (Eckes ve Trautner 2000). Nihayet 1980’lere gelindiğinde toplumsal cinsiyetin sosyal bir kategori olduğu ve toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıkların temel nedeninin sosyal süreçler olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır (Helgeson 2012). Böylece, bir grubu sosyal bir kategorinin üyesi olarak nitelendirmenin sonucunda bu grubun üyelerini belirli özelliklerle ilişkilendirme anlamına gelen kalıpyargı (stereotype) kavramının toplumsal cinsiyet farklılıklarını açıklamadaki önemi anlaşılmıştır. Kalıpyargılar, çeşitli sosyal grupların sahip olduğu ve olmadığı özelliklere dair toplumda kabul görmüş tanımlamalardır (Dovidio ve ark. 2005). Diğer bir ifade ile kalıpyargılar, çeşitli grupların üyelerinin özellikleri hakkında, grupta var olan bireysel farklılıklar dikkate alınmadan yapılan hatalı genellemelerdir. Kadınsı olarak tabir edilen özelliklerin kadınlarla ilintilendirilirken, erkeksi olarak tabir edilen özelliklerin erkeklerle daha fazla ilişkilendirilmesi kalıpyargılara dayalı düşünme biçiminin ürünüdür (Helgeson 2012).

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların toplumsal kabulünün nedenlerinin anlaşılması oldukça önemli gözükmektedir. Söz konusu kavrayışın gerçekleşmesiyle birlikte sahip olunan kalıpyargılar nedeniyle açığa çıkan olumsuz tutumların ve davranışsal çıktılarının anlaşılması mümkün olacaktır. Olumlu ve olumsuz içerikteki bilişsel inançları içeren kalıpyargılar anaakım sosyal psikolojide tutumların temel bir öncülü olarak kabul edilmektedir. Kalıpyargıların neden olduğu tutumlarsa hedef grupların üyelerine karşı davranışsal çıktılara –örneğin, ayrımcılığa– yol açar (Augoustinos ve ark. 2014). Olumsuz tutumlara ve ayrımcılığa maruz kalmak, bireysel düzeyde psikolojik iyi oluş halini olumsuz yönde etkilemektedir (Quinn ve Crocker 1999, Schmitt ve ark. 2014, Stevens ve Thijs 2018). Kalıpyargı, tutum ve ayrımcılık kavramlarını bir örnek üzerinden açıklayacak olursak, Siyahi bireylerin zekâ alanında yeterli olmadığı yönündeki kalıpyargıya bağlı olarak bu bireylere yönelik önyargılı tutumlar açığa çıkacaktır. Bu tutumlara bağlı olarak davranışsal düzeydeki ayrımcılık kaçınılmaz olacaktır. Böylece, Beyazlara kıyasla daha az zeki olduğuna inanılan Siyahi bireylerin eğitim, iş yaşamı gibi toplumun pek çok farklı alanından dışlanması ve psikolojik iyi oluşlarının olumsuz etkilenmesi söz konusu olacaktır.

Farklı toplumlardaki birçok grubun üyesi ne yazık ki kalıpyargısal inançlar nedeniyle olumsuz tutumlara ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Özellikle dezavantajlı statüde yer alan gruplar için bu durum oldukça belirgindir. Genel olarak tüm dünyada kadınların aile yaşamından çıkarak, kamusal alanda (iş yaşamında) boy göstermeleri yirminci yüzyılın ortalarına denk gelmektedir (Macunovich 1996). Günümüzde kadınların ve erkeklerin eşit statüye sahip olmaları beklense de kadınların iş hayatında erkeklerden daha düşük maaş almaları, kamu alanındaki üst konumlu mesleklerden dışlanmaları, özel alanda erkeklerden daha fazla sorumluluğa sahip olmaları gibi pek çok faktör nedeniyle statünün erkeklerin lehine işlediği açıktır (Acemoglu ve ark. 2004, Mason ve Goulden 2004, Tichenor 2005). Pek çok toplumda erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek statüye sahip oluşlarının beraberinde, toplum tarafından saygınlık duyulan mesleklere yönelmeleri ve bu tür alanlarda başarılarını daha uzun süre korumaları gibi sonuçlar açığa çıkmaktadır (Correll 2004). Böylece erkeklerin avantajlı ve kadınların dezavantajlı konumları toplumsal bir süreklilik göstermektedir.

Erkeklerle kıyaslandığında kadınların dezavantajlı statüde yer aldığı, kadınlara ve erkeklere atfedilen kalıpyargıların içeriklerinden de anlaşılabilir. Kalıpyargıların içeriklerini belirlemek üzere gerçekleştirilen

çalışmaların sonucunda, iki temel kalıpyargı boyutu üzerinden kişilere ve sosyal grupların üyelerine dair değerlendirmelerin gerçekleştirildiği bulgulanmıştır (Fiske ve ark. 1999, Fiske ve Durante 2016). Bunlar, yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargılarıdır. Zekâ, kararlılık, yetkinlik, bağımsızlık gibi özellikler yetkinlikle ilişkilendirilen özelliklerdir. Sevecenlik, samimiyet, kibarlık, candan olma gibi özellikler sevecenliğin göstergesidir. Statüsü yüksek olduğuna inanılan gruplara yetkinlik atfedilirken, düşük rekabetçi algılanan gruplara yüksek sevecenlik atfedilmektedir (Fiske ve ark. 2002). Bir sosyal grubun bir kalıpyargı boyutu ile yüksek düzeyde tanımlanırken, diğeri ile düşük düzeyde tanımlanışı günümüzde tamamlayıcılık hipotezi ile açıklanmaktadır. İlgili hipoteze göre, sosyal grupların pek çoğuna dair yetkinlik ve sevecenlik algısından birisinin yüksek düzeyde olması beklenirken, diğeri kalıpyargı boyutuna ilişkin algı düşük olacaktır. Bu durumun nedeni, gruplara ilişkin kalıpyargısal değerlendirmelerin gerçekleştirildiği sırada grupların birbirleri ile kıyaslanarak değerlendirilmesidir (Fiske ve ark. 2002). İlgili öneriyle uyumlu bir biçimde çeşitli sosyal grupların kalıpyargılarıyla değerlendirilmesinde genellikle tamamlayıcılık etkisinin açığa çıktığı görülmektedir (bkz. Kervyn ve ark. 2010). Tamamlayıcılık hipoteziyle uyumlu biçimde, tipik bir erkek yüksek yetkinlikle ve düşük sevecenlikle ilişkilendirilirken; tipik bir kadının sevecenliği yüksek ve yetkinliği düşük düzeyde algılanmaktadır (Ellis ve Bentler 1973, Spence ve ark. 1975, Eckes 2002, Abele 2003, Cuddy ve ark. 2009) Diğer yandan, iş kadını, feminist kadın gibi geleneksel rollerle uyumsuz kadın alt gruplarının yetkinliği yüksek ve sevecenliği düşük düzeyde algılanmaktadır (DeWall ve ark. 2005, Aktan ve Bilim 2016, Odenweller ve Rittenour 2017).

Bir kadının yetkinliği ister düşük isterse yüksek düzeyde algılsın, her iki durumda da olumsuz tutumlara maruz kaldığı gözlenmektedir. Buna göre yüksek yetkin ve düşük sevecen algılanan –toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz– kadınlara kıyasla sevecenliği yüksek ve yetkinliği düşük –kalıpyargılarıyla uyumlu– algılanan kadınlardan daha fazla hoşlanılmaktadır (Brescoll ve Uhlmann 2005, Heilman ve Okimoto 2007, Okimoto ve Brescoll 2010, Okimoto ve Heilman 2012). Öte yandan, kadınların mesleki açıdan yeterli olduğuna dair inançlar, yüksek yetkin algılanmalarına bağlıdır (Cuddy ve ark. 2004). Bir çalışmada kadınlardan hem yetkin çalışan hem de sevecen ebeveyn olmalarının beklenildiği; erkeklerden yalnızca yetkin çalışan olmalarının beklenildiği bulgulanmıştır (Park ve ark. 2008). Yukarıda aktarılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar, katılımcının cinsiyetinden bağımsızdır. Diğer bir ifade ile bir kadını yüksek sevecen algılayan kişi ister kadın isterse erkek olsun bu kadına atfedilen düşük yetkinlik nedeniyle kadının mesleki alanda yetersiz olduğu inancı açığa çıkmaktadır. Ancak kadını cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz bir biçimde –yetkinliği yüksek, sevecenliği düşük– algılamak, bu kadına karşı olumsuz tutumları açığa çıkarmaktadır.

1970’li yıllardan günümüze değin sosyal biliş yaklaşımının benimsendiği anaakım sosyal psikolojide kalıpyargılar, zihindeki sosyal şemalar olarak ele alınmıştır (Augoustinos ve ark. 2014). Zihindeki bu şemalar, dünyayı daha kolay yorumlamaya hizmet etmektedir. Bu bakış açısı, kalıpyargıların bireylerin zihinlerinde nasıl yer ettiği sorusuna odaklanmayı gereksiz kılmaktadır. Zira kalıpyargılara sahip olmak bilişsel bir ihtiyaçtır ve nasıl edinildiğinden ziyade kalıpyargıların bilgi işleme süreçlerindeki rolünü incelemek önemlidir. Bilgi işleme süreçlerinden kasıt, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların ne tür koşullarda tetiklendiği, neden bazı kişilerin diğerlerinden daha fazla kalıpyargılara sahip olduğu gibi bilişsel işlemlerdir (Augoustinos ve Innes 1990, Schneider 2004, Augoustinos ve ark. 2014). Ancak kalıpyargıların neden benimsendiği ve sürdürüldüğü sorusunun göz ardı edilişi, bu kalıpyargılara bağlı olarak oluşan olumsuz tutum ve davranışların kökeninin anlaşılmasını engelleyerek söz konusu olumsuz çıktılarının önlenmesine yönelik atılacak adımları sınırlandırmaktadır. Sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların neden benimsendiği, sürdürüldüğü ve bu kalıpyargıların tutumları neden etkilediği gibi sorulara yanıt sunabilecek temel bir kuram olarak karşımıza Sosyal Kimlik Kuramı çıkmaktadır. Mevcut çalışmanın amaçlarından ilki, kadınlar ve erkekler tarafından toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının benimsenmesinin nedenlerini Sosyal Kimlik Kuramının önerileri doğrultusunda açıklamaktır. Çalışmanın ikinci amacı, cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz olan kadınlara karşı olumsuz tutumların nedenlerinin ilgili kuramsal öneriler ve çalışma bulguları çerçevesinde açıklanmasıdır.

Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramına (SKK) göre kalıpyargıların açığa çıkmasının temel nedeni, sosyal kategorizasyon ve sosyal karşılaştırma süreçleridir (Tajfel ve Wilkes 1963). Kurama göre yaşam boyu süren sosyalizasyon süreci boyunca sosyal kategorilendirmelerin bir ürünü olarak iç ve dış grup üyelerine dair bilgiler edinilmektedir (Tajfel ve Turner 1982). Söz konusu bilgilere, iç ve dış grubun özelliklerinin karşılaştırılması anlamına gelen sosyal karşılaştırma süreçleriyle ulaşılır. Bir sosyal kategoriye dâhil olan bireyler, iç grup üyelerinin özelliklerini benzer ve gruplar arasındaki özellikleri farklı algılamak suretiyle o kategoriye ilişkin bir sosyal kimlik kazanırlar. Kendilerini belirli kategorilere mensup olarak tanımlayan bireyler diğer grupların üyeleri ile sosyal karşılaştırmalarda bulunarak iç ve dış gruplarına dair özellikleri ayırt etmektedirler. Bu tür bir ayrımı gerçekleştiriminin temelinde olumlu bir sosyal kimlik edinme motivasyonu yer almaktadır. Bir sosyal kimlik

olarak toplumsal cinsiyet ve onu tanımlayıcı kalıpyargılar da bu süreçler sonucunda belirlenir (David ve ark. 2004).

Dünya genelinde sosyal gruplara avantajlı bir toplumsal statü sağlayan yetkinlik kalıpyargısının erkeklerce benimsenmesi normal gözükmemektedir. Öte yandan, erkeklerin kadınlardan daha yetkin olduğuna dair inançları kadınların da benimsemesi ve herhangi bir toplumsal statü sağlamayan sevecenlik kalıpyargısını kendi grupları ile ilintilendirmelerinin nedenlerini açıklamak dikkate değer bir konudur. Üstelik sevecenliği düşük ve yetkinliği yüksek düzeyde algılanan kadınlara karşı hem kadınların hem erkeklerin tutumlarında genel itibariyle bir olumsuzluk söz konusudur. Toplumsal cinsiyet kalıpyargısıyla uyumsuz algılanan kadınlara karşı tutumların neden olumsuz olduğunu açıklamak bir diğer önemli konudur. Mevcut toplumsal cinsiyet sistemi, erkeklerin kadınlara kıyasla görece daha avantajlı olduğu bir sistemdir. Bu sistemde kadınların statüsünü yükseltmek adına atılması gereken temel bir adım, toplumsal cinsiyet kalıpyargısıyla uyumsuz kadınlara yönelik olumsuz tutumların nedenlerinin anlaşılmasıdır. Tüm bu nedenlerin anlaşılması suretiyle toplumsal cinsiyet sisteminin sürekliliğinin sebeplerinin ve bu sistemdeki değişimin olası çözümlerinin anlaşılması mümkün olacaktır. Söz konusu kavrayışın sağlanması, genel olarak psikoloji alanyazınına özelde toplumsal cinsiyet alanına katkı sunacaktır.

Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarıyla Uyumsuz Kadınlara Karşı Tutumunun Sosyal Kimlik Kuramı Kapsamında Açıklanması

Sosyal Kimlik Kuramına göre hâlihazırda avantajlı bir toplumsal statüye sahip olan grupların üyeleri olumlu bir sosyal kimliğe sahiptir. Çünkü bu grupların üyeleri yetkinlik gibi statüyle ilintili alanlarda sosyal kimliklerini olumlayabilmektedir (Iacoviello ve ark. 2019). Avantajlı statülü grup üyeleri olan erkekler açısından baktığımızda, statüsü yüksek olan grupların üyelerinin sosyal kimliğinin olumlu olması beklenecektir. Bu durumda avantajlı grupların üyelerinin, yetkinliği iç gruplarına ve sevecenliği ise dış gruplarına atfetmeleri beklenecektir. Yüksek yetkinlikteki bir kadının pek çok erkek açısından bir sosyal kimlik tehdidi yaratması oldukça makul bir açıklama olarak gözükmemektedir. Bu durumda ilgili hedeflere karşı olumsuz tutumların açığa çıkması kaçınılmaz olacaktır. Ellemers ve Bos (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada avantajlı grupların üyelerinin statülerine yönelik tehdit hissettiklerinde kullandıkları dört strateji belirlenmiştir: dezavantajlı grubu değersizleştirme/suçlama, durumun kabulü, durumu inkâr etme ve dezavantajlı gruba rekabet etme. Durumun kabulü dışındaki tüm stratejiler hiç şüphesiz kadınlara yönelik olumsuz tutumların devamlılığını sağlayacak ve mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin sürekliliğine hizmet edecektir.

Kadınların Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarıyla Uyumsuz Kadınlara Karşı Tutumunun Sosyal Kimlik Kuramı Kapsamında Açıklanması

Dezavantajlı statüdeki bireylerin kendi aleyhlerine olan kalıpyargıları neden benimsediklerini açıklamak, avantajlı statüdeki bireylerinki kadar kolay değildir. Dezavantajlı statüye sahip olan grupların üyeleri tarafından sosyal kimliğin olumlanabilmesi amacıyla çeşitli kimlik yönetim stratejilerinin kullanılması gerekmektedir. Olumsuz sosyal kimlikle baş edebilmek üzere dezavantajlı statüdeki grupların üyeleri tarafından kullanılacak üç farklı kimlik yönetim stratejisi tanımlanmıştır: bireysel hareketlilik (individual mobility), sosyal yaratıcılık (social creativity) ve sosyal rekabet (social competition) (Tajfel ve Turner 1982).

Bireysel hareketlilik stratejisini benimseyen bireyler, bireysel kimlikleri ile avantajlı statüde yer edinmeye çalışmaktadır. Bireysel hareketlilik stratejisini kullananlar, statüyle ilişkili alanlarda yer edinmeyi başarmış ya da bu olasılığa dair inanca yüksek düzeyde sahip olan kişilerdir. Bir kadının kendisini diğer kadınlardan farklılaştırarak, kendi kişisel kimliği ile erkek egemen bir sistemde yetkinlik elde etme çabası bireysel hareketliliğe örnek olarak verilebilir. Sosyal yaratıcılık stratejisini kullanan bireyler üç farklı yaratıcılık stratejisini benimseyebilir: yeni bir karşılaştırma boyutunun belirlenmesi, var olan karşılaştırma boyutunun gözden geçirilmesi, yeni bir karşılaştırma grubu seçimi. Kendisini geleneksel olarak tanımlayan bir kadının sevecenlik gibi statüyle ilişkisiz bir boyutta sosyal kimliğini olumlamaya çalışması, yeni bir karşılaştırma boyutunun belirlenmesine örnektir. Sevecenliğin ne kadar kıymetli bir özellik olduğunu vurgulayan kadın, var olan karşılaştırma boyutunu gözden geçirmektedir. Kalıpyargılarla uyumsuz olan diğer kadınlardan farklı olduğundan memnuniyet duyması durumunda yeni bir karşılaştırma grubu seçmiş olacaktır. Dış gruba kıyasla görece daha alt statüde bulunan grupların üyeleri, kendilerini sevecenlik alanında dış gruptan farklılaştırabildikleri takdirde, dış grubu iç gruptan daha yetkin değerlendirmektedirler. Üst statüdekiler ise yetkinlik alanında kendilerini daha iyi olarak değerlendirebildiklerinde, diğer grubu daha sevecen olarak değerlendirmektedirler (Yzerbyt ve ark. 2005, Yzerbyt ve Cambon 2017). Söz konusu bulgular, dezavantajlı statüdeki bireylerin sosyal yaratıcılık stratejisini aktif biçimde kullandıklarını işaret etmektedir. Son olarak

sosyal rekabet stratejisini benimseyen bireyler, mevcut statü ilişkilerinin değişebileceğine dair inanca yüksek düzeyde sahiptir ve bu inanç doğrultusunda dış gruba karşı eylemlerde bulunmayı tercih ederler (Tajfel ve Turner 1982).

Kadınların dezavantajlı statüleriyle baş edebilmek, yani sosyal kimliği olumlayabilmek amacıyla ne tür stratejiler kullandıkları bir çalışma kapsamında incelenmiştir (Breinlinger ve Kelly 1994). Buna göre, kadınların erkeklerin dünyasında var olabilme amacıyla bireysel kimliklerini ön plana çıkardıkları bireysel hareketlilik stratejisinin kullanılan stratejilerden bir tanesi olduğu saptanmıştır. Bir diğer strateji, dezavantajlı duruma başkaldırma eğilimi anlamına gelen sosyal rekabet stratejisidir. Bu strateji altında yer alan maddeler incelendiğinde, yüksek statü elde etmek için kadınların yetkin olması gerektiğini ve bunun için çaba sarf edilmesini vurgulayan maddelerin yer aldığı görülmektedir. Kullanılan üçüncü strateji, sosyal yaratıcılık stratejisidir. Bu stratejiyi kullanan kadınlar, sevecenlikleriyle ilgili özelliklerini değerli olarak gördükleri yeni bir karşılaştırma boyutuna sahiptirler. İkincisi, sevecenlikle ilintili özellikler açısından (anne olma, olumlu kişiler arası ilişkilere sahip olma gibi) var olan karşılaştırma boyutuna yüksek değer biçmektedirler. Son olarak, diğer kadınlardan çeşitli açılardan daha iyi olduğuna ilişkin inançlar üzerinden yeni bir karşılaştırma grubuyla kendilerini kıyaslamaktadırlar.

Mevcut sistemin meşruluğu, geçirgenliği ve kalıcılığı algılarına bağlı olarak hangi stratejinin kullanılacağı şekillenmektedir (Tajfel 1975). Meşruluktan kasıt, sistemin her iki grubun üyeleri için adil ve hak edilir olduğuna dair inançlardır. Geçirgenlik, dış grubun statüsüne geçebilmeye dair sahip olunan inanç iken, mevcut statü farkının sürekliliğine dair inançlar kalıcılık anlamına gelir. Sistemi yüksek düzeyde meşru ve geçirgen algılama ile düşük düzeyde kalıcılık algısı, bireysel hareketlilik stratejisinin benimsenmesine neden olacaktır. Sistemi yüksek düzeyde meşru ve kalıcı algılama ile düşük geçirgenlikte algılama, sosyal yaratıcılığın benimsenmesini sağlayacaktır. Eğer sistemin meşruluğuna, kalıcılığına ve geçirgenliğine dair algıların tümü düşük düzeyde ise sosyal rekabet stratejisinin benimsenmesi beklenmektedir (Tajfel 1975, Tajfel ve Turner 1982). Dezavantajlı statüdeki grupların üyeleriyle gerçekleştirilen çalışmaların sonucunda ilgili hipotezleri destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır (Mummendey ve ark. 1999a, Mummendey ve ark. 1999b, Cambon ve ark. 2015, Akfırat ve ark. 2016, Yzerbyt ve Cambon 2017).

Diğer bazı çalışmalarda, üç stratejinin benimsenmesi üzerinde grup kimliğiyle özdeşleşmenin önemli bir başka yordayıcı olduğu gözlenmiştir (Doosje ve ark. 1995, Ellemers ve Van Rijswijk 1997, Mummendey ve ark. 1999a, Ellemers ve ark. 2002). Tüm değişkenlerin yordayıcı gücü eş zamanlı olarak incelendiğinde, bireysel hareketliliğin en güçlü belirleyicileri, sisteme dair kalıcılık algısındaki ve grup kimliğiyle özdeşleşmedeki azalmadır (Mummendey ve ark. 1999a). Bir diğer çalışmada, dezavantajlı statüdeki bireylerin bireysel olarak dış grupla eşit başarı elde etme inançlarındaki –geçirgenlik algısındaki– artışın, dış grupla özdeşleşme düzeyinde artışa neden olarak iç gruba kıyasla dış grubu daha olumlu değerlendirme eğiliminde artışa yol açtığı gözlenmiştir (Guimond ve ark. 2002). İç grupla özdeşleşmedeki azalmaya bağlı olarak bireysel hareketliliğin kullanımı artmaktadır (Mummendey ve ark. 1999a, Bettencourt ve ark. 2001). Bireysel hareketlilik stratejisinin kullanımındaki artış, dış grupla özdeşleşmede artışa yol açmaktadır (Guimond ve ark. 2002). Sonuçta bu stratejinin kullanımının, iç grup yerine dış grupla yüksek düzeyde özdeşleşmeyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Grup kimliğiyle özdeşleşme, sosyal yaratıcılık ve sosyal rekabet stratejilerini pozitif yönde yordayan güçlü bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Doosje ve ark. 1995, Ellemers ve Van Rijswijk 1997, Mummendey ve ark. 1999a, Ellemers ve ark. 2002). Outten ve Schmitt (2015) tarafından dezavantajlı grup üyeleriyle gerçekleştirilen çalışmada, grup kimliğiyle özdeşleşmedeki artışın sosyal yaratıcılık ve sosyal rekabet stratejilerini artırmak suretiyle yaşam memnuniyetinde artışa neden olduğu bulunmuştur. İlerleyen alt başlıklarda kadınların cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz hemcinslerine karşı olumsuz tutumlarının nedenleri benimseyebilecekleri üç farklı kimlik yöntemi stratejisi açısından incelenmiştir. İlgili stratejilere ilişkin özet bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Sosyal Yaratıcılık

Sosyal yaratıcılık stratejisinin yüksek düzeyde benimsenmesi, yetkinlik gibi statüyle ilişkili konularda kendi grubunun dezavantajlı konumunun kabul edilmesine ve sevecenlik gibi statüyle ilişkisiz konularda iç grubun dış gruptan farklılaştırılmaya çalışılmasına neden olacaktır. Bu iddiaları destekleyici bir çalışmada, statüyle ilişkisiz konulara önem vermedeki artışın sosyal yaratıcılık stratejisinin kullanımındaki artış ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür (Verkuyten ve Reijerse 2008). Bu nedenle sosyal yaratıcılık stratejisinin kullanımının, iç ve dış grubu birbirinden kalıpyargılar üzerinden farklılaştırma eğilimiyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Kadınların sevecenlik kalıpyargısı üzerinden sosyal yaratıcılık stratejisine sıklıkla başvurduğunu ortaya koyan çalışma bulguları mevcuttur. Örneğin, Guimond ve arkadaşları (2006) tarafından Fransa’da gerçekleştirilen bir çalışmada, gruplar arasında sosyal karşılaştırmaların gerçekleştirildiği koşuldaki erkeklerle kıyaslandığında

kadınların kendilerini ilişkisellik ve sevecenlik özellikleriyle, erkeklerin kadınlara kıyasla kendilerini bağımsızlık ve yetkinlik özellikleriyle daha fazla ilişkilendirdikleri gözlenmiştir. Bir başka çalışmada kadınların yetkinlikle kıyaslandığında sevecenliği kendilerini tanımlamada daha fazla kullandıkları görülürken, erkeklerin sevecenliğe kıyasla yetkinliği kendilerine daha yüksek düzeyde attığı bulunmuştur (Abele 2003). İlgili bulgular aynı zamanda, diğerlerini tanımlamada olduğu gibi kişilerin kendilerini tanımlamak için de başvurdukları temel kalıpyargıların yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları olduğunu işaret etmektedir.

Marques ve Yzerbyt (1988) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada sosyal kimlik için önemli olan bir özellik açısından iç grup üyesinin düşük düzeyde değerlendirmesinin hedefe karşı olumsuz tutumları beraberinde getirdiği gözlenmiştir. Benzer biçimde bir diğer çalışmada grubun olumlu imajını koruyabilmek adına grup normlarıyla uyumsuz üyelerin diğer üyeler tarafından dışlandığı bulgulanmıştır (Marques ve ark. 1988). Diğer pek çok çalışmada da grup normlarıyla uyumsuz algılanan iç grup üyeleriyle kıyaslandığında uyumlu algılanan iç grup üyelerine karşı olumlu tutumun daha yüksek düzeyde olduğu ortaya koyulmuştur (Castano ve ark. 2002, Eidelman ve Biernat 2003, Lewis ve Sherman 2010, Pinto ve ark. 2010). Sonuçta, genel tanımıyla sosyal yaratıcılık stratejisi, statüyle ilintisiz konular üzerinden sosyal kimliğini olumlu kılmak anlamına gelir. Sosyal kimliğini sevecenlik gibi statüyle ilişkisiz alanlarda olumlayan kadınların, sosyal kimliğin yapılandırıldığı bu alanlarda düşük özelliklere sahip olan hemcinslerine karşı olumsuz tutumlar benimsemeleri olasıdır. Diğer bir deyişle, sosyal kimliğin olumlanabilmesi adına iç grubun sahip olması gerektiğine inanılan özelliklere sahip olmayan bir iç grup üyesi, bu stratejiyi benimsemiş kişilerin sosyal kimliğini tehdit edecektir ve dolayısıyla ilgili üyelere karşı olumsuz tutumlar benimsenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Tablo 1. Kimlik yönetim stratejilerinin belirleyicileri ve stratejilerin olası sosyal çıktıları				
Kimlik Yönetim Stratejilerinin belirleyicileri		Benimsenen Kimlik Yönetim Stratejisi	İç ve Dış Gruba Yönelik Kalıpyargıların Benimsenmesi	Kalıpyargılarla Uyumsuz Hemcinslere Verilmesi Beklenen Tepkiler
Meşruluk	Yüksek	Bireysel hareketlilik	Yüksek	Olumsuz
Geçirgenlik	Yüksek			
Kalcılık	Düşük			
İç grupla özdeşleşme	Düşük			
Meşruluk	Yüksek	Sosyal yaratıcılık	Yüksek	Olumsuz
Geçirgenlik	Düşük			
Kalcılık	Yüksek			
İç grupla özdeşleşme	Yüksek			
Meşruluk	Düşük	Sosyal rekabet	Düşük	Olumlu
Geçirgenlik	Düşük			
Kalcılık	Düşük			
İç grupla özdeşleşme	Yüksek			

Bireysel Hareketlilik

Bireysel hareketlilik stratejisine geçtiğimizde, bu stratejiyi yüksek düzeyde benimseyen bireylerin kendilerini statüyle ilişkisiz özelliklerden ve iç gruplarından farklılaştırdıkları ve statüyle ilintili olan özelliklerle kendilerini yüksek düzeyde tanımlama eğiliminde oldukları görülmektedir (Ellemers ve ark. 2004, Derks ve ark. 2011a, Derks ve ark. 2011b). Ayrıca, söz konusu stratejisinin yüksek düzeyde benimseniyor oluşu hem iç grubun hem de dış grubun geleneksel kalıpyargılarla yüksek düzeyde tanımlanmasına neden olmaktadır (Jackson ve ark. 1996, Ellemers ve ark. 2004).

Kraliçe arı sendromu, bireysel hareketlilik stratejisiyle doğrudan ilintili bir kavramdır (Ellemers ve ark. 2004). Kraliçe arı sendromu, özellikle erkek egemen alanlarda üst konumlarda olan kadınların kadın asta kıyasla erkek astı daha fazla tercih etmesini ve kadın astlarına karşı daha talepkâr oluşunu ifade eden bir kavramdır (Derks ve ark. 2011b, Xiong ve ark. 2022). Bu sendrom temelde bir tür öz-savunma mekanizmasından kaynaklanır. Buna göre rakip olarak algılanan diğer kadınlar tarafından kendi konumunun işgal edilmesi korkusu nedeniyle açığa çıkan bir tepkisellik (Parks-Stamm ve ark. 2008). Dolayısıyla, yetkinliği yüksek algılanan bir kadın kraliçe arı sendromuna sahip olan kadın için tehdit edicidir.

Sonuçta, ilgili stratejiyi yüksek düzeyde benimseyen bireylerce toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının yüksek düzeyde benimsendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, bireysel hareketlilik stratejisini benimseyen kadınlar kalıpyargılarla uyumlu bir biçimde, kadınları erkeklerden daha sevecen ve erkekleri kadınlardan daha yetkin algılamaktadır. Bu nedenle, kendileri haricindeki diğer kadınlardan beklentileri, statüyle ilintili özelliklere düşük ve statüyle ilintili olmayan özelliklere yüksek düzeyde sahip olmaları şeklinde olacaktır. İç gruba dair sahip olunan kalıpyargılarla uyumsuz algılanan hemcinsler, bireysel hareketlilik stratejisini yüksek düzeyde

benimseyen bu bireylerin var olan kalıpyargısal inançlarıyla uyumsuz nitelikte ve kendisi için –büyük ihtimalle– tehdit edici olacaktır. Bu uyumsuzluk algısı ise geleneksel olmayan hemcinslere karşı olumsuz tutumları açığa çıkaracaktır.

Sosyal Rekabet

Bireysel hareketlilik ve sosyal yaratıcılık stratejinin kullanımı yalnızca olumlu bir sosyal kimlik edinilmesini sağlayarak grubun dezavantajlı statüsünde bir değişime neden olmamaktadır. Gruplar arasındaki statü ilişkilerinin değişimini sağlayan tek strateji, sosyal rekabet stratejisidir (Tajfel ve Turner 1982). Söz konusu stratejiyi kullanan bireyler, iç grubun statüyle ilişkili konulardaki dezavantajlı konumuna karşı tepkilerini doğrudan eylemleriyle göstermektedir ve grubunun avantajlı statüye yükselebilmesi için iç grup üyeleriyle işbirliği içinde olmak gerektiğini savunmaktadır. Sosyal rekabet, yetkinlik gibi statüyle ilişkili alanlarda grubun konumunun yükseltilmesinin amaçlandığı bir stratejidir ve gruplar arası eşitliğin gözetildiği inançları benimsemeyle ilişkilidir (Ouwerkerk ve ark. 2000, Van Zomeren ve ark. 2008, Verkuyten ve Reijerse 2008). Ayrıca, statüyle ilişkili konulara verilen önemin sosyal rekabetin kullanımı ile arttığı görülmektedir (Verkuyten ve Reijerse 2008). Sosyal rekabet stratejisi, sosyal yaratıcılık stratejisinin zıddı olarak karşımıza çıkmaktadır. Becker (2012) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, kadınlarda sosyal yaratıcılık stratejisinin kullanımındaki artışın, kadın haklarına yönelik kolektif eylemlere katılım niyetini azalttığı bulgulanmıştır. Sosyal rekabet, kolektif eylemlere katılım ve sistemi değiştirmeye dair ideolojilerle pozitif ilişkilidir (bkznz. Van Zomeren ve ark. 2008).

Hem sosyal yaratıcılığı hem de sosyal rekabeti yüksek düzeyde benimseyenler, iç grupla yüksek düzeyde özdeşleşmiştir (Doosje ve ark. 1995, Mummendey ve ark. 1999a, Ellemers ve ark. 2002). Grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşenlerin düşük düzeyde özdeşleşenlere kıyasla, grup normlarıyla uyumsuz olan iç grup üyelerine karşı daha olumsuz tutumlar açığa çıkardıkları bir çalışmada gözlenmiştir (Coull ve ark. 2001). Ancak bu iki stratejiyi benimseyen bireylerin sosyal kimliğe atfettikleri anlam farklılaşmaktadır. Sosyal rekabet, yetkinlik gibi statüyle ilişkili alanlarda grubun konumunu yükseltmeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu nedenle sosyal rekabet stratejisinin yetkin algılanan kadınlara karşı olumsuz tutumların açığa çıkmamasına –hatta olumlu tutumların açığa çıkmasına– neden olan tek strateji olduğu sonucuna varılmaktadır. Öte yandan, düşük yetkinlikteki geleneksel hemcinslere karşı bu bireyler tarafından olumsuz tutumların sergilenmesi olasıdır.

Her ne kadar sosyal rekabet stratejisi cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz algılanan kadınlara karşı olumlu tutumlarla ilintili bir strateji olarak karşımıza çıksa da bu stratejinin kullanım düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Sosyal rekabet stratejisi, olası bir eylemde bulunulması durumunda kâr-zarar hesabının yapılmasına neden olan bir strateji olduğundan, diğer iki stratejiyle kıyaslandığında düşük düzeyde tercih edilen bir kimlik yönetim stratejisidir (Klandermans 1984, Opp ve Roehl 1990, Blackwood ve Louis 2012). Bireysel hareketliliğin ve sosyal yaratıcılığın sosyal rekabetten daha fazla tercih edilmesi nedeniyle cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz hemcinslerine karşı olumsuz tutumlara sahip olan kadın sayısının daha fazla olması beklenir. Böylece cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz olan kadınlara karşı benimsenen olumsuz tutumların toplum genelinde sürdürülmesi kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç

Sosyal gruplara dair kalıpyargılar, bu grupların üyelerine yönelik olumsuz tutum ve davranışların temel bir nedenidir. Olumsuz tutumlara ve ayrımcılık gibi davranışlara maruz kalan bireylerin psikolojik iyi oluş halleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Schmitt ve ark. 2014). Dezavantajlı grupların üyelerine yönelen kalıpyargılar ve olumsuz tutumlar, bu grupların üyelerinin düşük toplumsal statüsünün sürmesine neden olmaktadır (Augoustinos ve ark. 2014). Dezavantajlı gruplara yönelik kalıpyargıların ve tutumların nedenlerinin anlaşılması, bu grupların üyelerinin ruh sağlığını iyileştirmede ve grup düzeyinde statülerini yükseltmede atılması gereken temel adımlardandır.

Augoustinos ve Innes (1990) tarafından vurgulandığı üzere, sosyal grupların üyelerine yönelik kalıpyargıların neden benimsendiği ve içselleştirildiği gibi sorular anaakım sosyal psikolojideki göz ardı edilmiş konulardır. Dolayısıyla bu kalıpyargılara bağlı olarak açığa çıkan tutumların nedenlerinin anlaşılması da güçleşmektedir. Erkeklerle kıyaslandığında görece dezavantajlı bir sosyal statüye sahip olan kadınların lehine olacak biçimde sistemde değişimi sağlamadaki temel koşullardan birisi, kalıpyargılarla uyumsuz kadınlara yönelik olumsuz tutumların nedenlerinin anlaşılmasıdır. Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz olan yetkin kadınlara karşı erkeklerin ve kadınların sahip olduğu olumsuz tutumları açıklamada Sosyal Kimlik Kuramı detaylı bir çerçeve sunmaktadır. Sosyal Kimlik Kuramı üzerinden sunulan açıklamalara geçmeden önce kişilerin kendilerini ve diğerlerini tanımlamada başvurdukları temel kalıpyargı boyutlarından bahsetmek gerekmektedir. Yetkinlik ve

sevecenlik olarak adlandırılan bu kalıpyargılardan yetkinlik, statüsü yüksek olan grupların üyeleriyle ilintilendirilen bir kalıpyargıdır. Sevecenlik kalıpyargısı, rekabetçilik düzeyi ve statüsü görece düşük olan grupların üyelerini tanımlamada kullanılmaktadır (Fiske ve ark. 2012). Bir sosyal gruba ilişkin kalıpyargısal değerlendirmeler sırasında tamamlayıcılık etkisi açığa çıkmaktadır. Buna göre bir boyutta yüksek değerlendirilen kişi diğer boyutta düşük düzeyde değerlendirilmektedir (Kervyn ve ark. 2010). Tamamlayıcılık etkisi, kadın gruplarına yönelik algılarda gözlenmektedir. Geleneksel roller ile uyumlu kadınların sevecenliği yüksek ve yetkinliği düşük düzeyde algılanırken (Eckes 2002, Abele 2003), geleneksel rollerle uyumsuz kadınların yetkinliği yüksek ve sevecenliği düşük algılanmaktadır (DeWall ve ark. 2005, Odenweller ve Rittenour 2017). Yüksek sevecenlikte değerlendirilen kadınlar özellikle erkeksi olarak tabir edilen mesleki alanlarda ayrımcılığa maruz kalırken (Cuddy ve ark. 2004, Park ve ark. 2008), yüksek yetkinlikteki kadınlara karşı olumsuz tutumlar açığa çıkmaktadır (Brescoll ve Uhlmann 2005, Okimoto ve Heilman 2012).

Avantajlı bir sosyal statüye sahip olan erkeklerin penceresinden bakıldığında, sosyal kimliğini yetkinlik üzerinden olumlayabilen erkeklerin kimliğini yüksek yetkinlikteki kadınların tehdit etmesi nedeniyle erkeklerin çoğu tarafından bu kadınlara karşı olumsuz tutumların açığa çıkarıldığı sonucuna Sosyal Kimlik Kuramının öngörülerini doğrultusunda ulaşılmaktadır. Dezavantajlı statüdeki kadınların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz hemcinslerine karşı olumsuz tutumlarını açıklamak için kuram kapsamında tanımlanan kimlik yönetim stratejilerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu stratejilerden ilki olan sosyal yaratıcılık stratejisini benimseyen kadınlar sosyal kimliklerini sevecenlik gibi statüyle ilişkisiz kalıpyargılar üzerinden tanımlamaktadır. Önem verdikleri bu özelliklere düşük düzeyde sahip olan iç grup üyelerine karşı olumsuz tutumlar benimsemeleri beklenir (Marques ve Yzerbyt 1988, Marques ve ark. 1988). Kalıpyargılara ilişkin tamamlayıcılık etkisi nedeniyle yüksek yetkinlikte algılanan bir kadın aynı zamanda düşük sevecenlikte algılanacaktır. Sevecenlik kalıpyargısı üzerinden sosyal yaratıcılık stratejisinin kullanım düzeyinin yüksek olduğunu işaret eden çalışma bulgularından (Abele 2003, Guimond ve ark. 2006) hareketle, kadınların genel bir örüntü olarak yetkin –ve dolayısıyla düşük sevecen–algıladıkları hemcinslerine karşı neden olumsuz tutumlara sahip olduklarını açıklamak kolaylaşmaktadır. Bireysel hareketlilik stratejisini benimsemiş bireyler gruplara ilişkin geleneksel kalıpyargıları benimsemekle birlikte, kendilerini iç gruplarından farklılaştırmaktadırlar (Derks ve ark. 2011a, Derks ve ark. 2011b). Ayrıca, toplumsal cinsiyet özelinde bireysel hareketliliği benimseyen kadınlardan bazıları için yetkin hemcinsleri kendileri için bir tehdit unsuru olmaktadır (Parks-Stamm ve ark. 2008). İster zihnindeki kalıpyargılarla uyumsuzluk nedeniyle olsun ya da isterse yetkin kadını tehdit edici algılama nedeniyle olsun sonuçta bireysel hareketliliği benimsemiş bir kadın, yetkin hemcinsine karşı olumsuz tutumlar benimseyecektir. Sosyal rekabet stratejisi, gruplar arasındaki eşitliğin sağlanmasının amaçlandığı ve bu amaçla aktif olarak eylemlerde bulunan bir stratejidir (Ouwerkerk ve ark. 2000, Verkuyten ve Reijerse 2008). Eşitlikçi doğası gereği bu stratejiyi benimseyen kadınların yetkin hemcinslerine karşı olumlu tutumlar benimsemesi beklenir. Ancak ilgili stratejinin yüksek düzeyde davranışsal çaba gerektirmesi ve kişiye faydadan çok zarar getirebilmesi nedeniyle diğer iki stratejiyle kıyaslandığında benimsenme düzeyi düşüktür. Aktarılan tüm bilgiler toparlandığında, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz olan yetkin kadınlara karşı neden olumsuz tutumların dünya genelinde sürdüğü anlaşılabilmektedir. Sonuçta, hem erkeklerin hem de kadınların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını yüksek düzeyde benimsemeleri ve bu kalıpyargılar üzerinden sosyal kimliklerini yapılandırmaları temel sebeptir. Kadınların benimsedikleri kimlik yönetim stratejileri ile toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz hemcinslerine karşı olumsuz tutumları arasındaki ilişkilerin doğrudan incelendiği görgül çalışmalarla ihtiyaç duyulmaktadır.

Kalıpyargılara dayalı düşünmeyi azaltmanın yollarından ilki, dezavantajlı statüdeki kadınların sosyal kimliklerinin yeniden kurgulanması ile mümkün olabilir. Bunun için öncelikle, yetkinlik alanından soyutlanmanın kadınları toplumsal olarak dezavantajlı konuma düşürdüğüne ilişkin farkındalığın kadınlarca sağlanması gerekmektedir. Bu farkındalık sayesinde kadınların hem kendini eğitmesi hem de diğer kadınları destekleyerek sosyal değişim yaratması mümkün olabilecektir. Kalıpyargılara dayalı düşünmeyi azaltmayı sağlayabilecek bir diğer yol, avantajlı statüdeki erkeklerin sosyal kimliklerinin yeniden kurgulanması olacaktır. Yetkinlik gibi statüyle ilintili özelliklere sahip olmanın erkekler gibi kadınların da hakkı olduğu ve kadınların yetkinliğinin erkeklerin kimliğine yönelik bir tehdit olmadığı yönünde toplumsal bir kabul gerekli gözükmektedir. Hem kadınların hem de erkeklerin sosyal kimliklerinde sağlanabilecek toplumsal düzeyli bir değişim, medya gibi topluma hitap eden mecralardaki kişilerin bilgilendirici söylemleriyle, kamu spotlarıyla, topluma hitap eden film, dizi gibi içeriklerdeki bilinçli sunumlarla mümkün gözükmektedir.

Kaynaklar

Acemoglu D, Autor D, Lyle, D (2004) Midcentury women, war, and wages: The effect of female labor supply on the wage structure at midcentury. *J Polit Econ*, 112:497-551.

- Akfirat S, Polat FC, Yetim U (2016) How the poor deal with their own poverty: A social psychological analysis from the social identity perspective. *Soc Indic Res*, 127:413-433.
- Aktan T, Bilim G (2016) Kadınlara yönelik kalıpyargıların içerikleri: Kalıpyargı içeriği modeli çerçevesinde bir inceleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4:147-182.
- Augoustinos M, Innes JM (1990) Towards an integration of social representations and social schema theory, *Br J Soc Psychol*, 29:213-231.
- Augoustinos M, Walker I, Donaghue N (2014) *Social Cognition: An Integrated Introduction*, 3rd ed. California, Sage Publishing.
- Auyeung B, Baron-Cohen S, Ashwin E, Knickmeyer R, Taylor K, Hackett G (2009) Fetal testosterone and autistic traits. *Br J Soc Psychol*, 100:1-22.
- Bettencourt B, Charlton K, Dorr N, Hume DL (2001) Status differences and in-group bias: A meta-analytic examination of the effects of status stability, status legitimacy, and group permeability. *Psychol Bull*, 127:520-542.
- Blackwood LM, Louis WR (2012) If it matters for the group then it matters to me: Collective action outcomes for seasoned activists. *Br J Soc Psychol*, 51:72-92.
- Breinlinger S, Kelly C (1994) Women's responses to status inequality: A test of social identity theory. *Psychol Women Q*, 18:1-16.
- Brescoll VL, Uhlmann EL (2005) Attitudes toward traditional and nontraditional parents. *Psychol Women Q*, 29:436-445.
- Brizendline L (2006) *The Female Brain*. New York, Broadway Books.
- Cambon L, Yzerbyt V, Yakimova S (2015) Compensation in intergroup relations: An investigation of its structural and strategic foundations. *Br J Soc Psychol*, 54:140-158.
- Connell RW (2009) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çeviri Ed. C Soydemir) İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Connellan J, Baron-Cohen S, Wheelwright S, Batki A, Ahluwalia J (2000) Sex differences in human neonatal social perception. *Infant Behav Dev*, 23:113-118.
- Correll SJ (2004) Constraints into preferences: Gender, status, and emerging career aspirations. *Am Sociol Rev*, 69:93-113.
- Castano E, Paladino MP, Coull A, Yzerbyt VY (2002) Protecting the ingroup stereotype: Ingroup identification and the management of deviant ingroup members. *Br J Soc Psychol*, 41:365-385.
- Coull A, Yzerbyt VY, Castano E, Paladino MP, Leemans V (2001) Protecting the ingroup: Motivated allocation of cognitive resources in the presence of threatening ingroup members. *Group Process Intergroup Relat*, 4:327-339.
- Cuddy AJC, Fiske ST, Glick P (2004) When professionals become mothers, warmth doesn't cut the ice. *J Soc Issues*, 60:701-718.
- Cuddy AJC, Fiske ST, Kwan VSY, Glick P, Demoulin S, Leyens JP et al. (2009) Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *Br J Soc Psychol*, 48:1-33.
- David B, Grace D, Ryan MK (2004) The gender wars: A self-categorization perspective on the development of gender identity. In *The Development of The Social Self*, 1st ed. (Eds M Bennett, F Sani):140-172. England, Psychology Press.
- Derks B, Ellemers N, Van Laar C, De Groot K (2011a) Do sexist organizational cultures create the queen bee?. *Br J Soc Psychol*, 50:519-535.
- Derks B, Van Laar C, Ellemers N, De Groot K (2011b) Gender-bias primes elicit queen-bee responses among senior policewomen. *Psychol Sci.*, 22:1243-1249.
- DeWall C N, Altermatt TW, Thompson H (2005) Understanding the structure of stereotypes of women: Virtue and agency as dimensions distinguishing female subgroups. *Psychol Women Q*, 29:396-405.
- Diamond MC (1991) Hormonal effects on the development or cerebral lateralization. *Psychoneuroendocrinology*, 16:121-129.
- Doosje B, Ellemers N, Spears R (1995) Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *J Exp Soc Psychol*, 31:410-436.
- Dovidio JF, Glick P, Rudman LA (2005) *On the Nature of Prejudice: Fifty Years after Allport*. Malden, MA, Blackwell Publishing.
- Eckes T (2002) Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the stereotype content model. *Sex Roles*, 47:153-167.
- Eckes T, Trautner HM (2000) *The Developmental Social Psychology of Gender*, 1st ed. London, UK, Psychology Press.
- Eidelman S, Biernat M (2003) Derogating black sheep: Individual or group protection?. *J Exp Soc Psychol*, 39:602-609.
- Ellemers N, Bos AE (1998) Social identity, relative deprivation, and coping with the threat of position loss: A field study among native shopkeepers in Amsterdam. *J Appl Soc Psychol*, 28:1987-2006.
- Ellemers N, Spears R, Doosje B (2002) Self and social identity. *Annu Rev Psychol*, 53:161-186.
- Ellemers N, Van den Heuvel H, De Gilder D, Maass A, Bonvini A (2004) The underrepresentation of women in science: Differential commitment or the queen bee syndrome?. *Br J Soc Psychol*, 43:315-338.
- Ellemers N, Van Rijswijk W (1997) Identity needs versus social opportunities: The use of group-level and individual-level identity management strategies. *Soc Psychol Q*, 60: 52-65.
- Ellis L J, Bentler PM (1973) Traditional sex-determined role standards and sex stereotypes. *J Pers Soc Psychol*, 25:28-34.

- Finegan JAK, Niccols GA, Sitarenios G (1992) Relations between prenatal testosterone levels and cognitive abilities at 4 years. *Dev Psychol*, 28:1075-1089.
- Fiske ST, Cuddy AJC, Glick P, Xu J (2002) A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *J Pers Soc Psychol*, 82:878-902.
- Fiske ST, Durante F (2016) Stereotype content across cultures: Variations on a few themes. In *Handbook of Advances in Culture and Psychology*, 1st ed. (Eds MJ Gelfand, CY Chiu, YY Hong):209-258. Oxford, UK, Oxford University Press.
- Fiske ST, Xu J, Cuddy AC, Glick P (1999) (Dis)respecting versus (dis)liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *J Soc Issues*, 55:473-489.
- Geschwind N, Behan P (1982) Left-handedness: association with immune disease, migraine, and developmental learning disorder. *Proc Natl Acad Sci*, 79:5097-5100.
- Gilmore JH, Lin W, Prastawa MW, Looney CB, Vetsa YSK, Knickmeyer RC et al. (2007) Regional gray matter growth, sexual dimorphism, and cerebral asymmetry in the neonatal brain. *J Neurosci*, 27:1255-1260.
- Guimond S, Chatard A, Martinot D, Crisp RJ, Redersdorff S (2006) Social comparison, self-stereotyping, and gender differences in self-construals. *J Pers Soc Psychol*, 90:221-242.
- Guimond S, Dif S, Aupy A (2002) Social identity, relative group status and intergroup attitudes: When favourable outcomes change intergroup relations for the worse. *Eur J Soc Psychol*, 32:739-760.
- Heilman ME, Okimoto TG (2007) Why are women penalized for success at male tasks?: The implied communality deficit. *J Appl Soc Psychol*, 92:81-92.
- Helgeson V (2012) *The Psychology of Gender*. 4th ed. London, UK, Psychology Press.
- Hines M (2006) Prenatal testosterone and gender-related behaviour. *Eur J Endocrinol*, 155:115-121.
- Iacoviello V, Lorenzi-Cioldi F, Chipeaux M (2019) The identification-similarity relationship as a function of ingroup status: A social identity perspective. *Self Identity*, 18:685-708.
- Jackson LA, Sullivan LA, Harnish R, Hodge CN (1996) Achieving positive social identity: Social mobility, social creativity, and permeability of group boundaries. *J Pers Soc Psychol*, 70:241-254.
- Kervyn N, Yzerbyt V, Judd CM (2010) Compensation between warmth and competence: Antecedents and consequences of a negative relation between the two fundamental dimensions of social perception. *Eur Rev Soc Psychol*, 21:155-187.
- Klandermans B (1984) Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory. *Am Sociol Rev*, 49:583-600.
- Lewis AC, Sherman SJ (2010) Perceived entitativity and the black-sheep effect: When will we denigrate negative ingroup members?. *J Soc Psychol*, 150:211-225.
- Macunovich DJ (1996) Relative income and price of time: Exploring their effects on US fertility and female labor force participation. *Popul Dev Rev*, 22:223-257.
- Marques JM, Yzerbyt VY (1988) The black sheep effect: Judgmental extremity towards ingroup members in inter-and intra-group situations. *Eur J Soc Psychol*, 18:287-292.
- Marques JM, Yzerbyt VY, Leyens JP (1988) The "black sheep effect": Extremity of judgments towards ingroup members as a function of group identification. *Eur J Soc Psychol*, 18:1-16.
- Mason MA, Goulden M (2004) Marriage and baby blues: Redefining gender equity in the academy. *Ann Am Acad Pol Soc Sci*, 596:86-103.
- Mummendey A, Kessler T, Klink A, Mielke R (1999a) Strategies to cope with negative social identity: Predictions by social identity theory and relative deprivation theory. *J Pers Soc Psychol*, 76:229-245.
- Mummendey A, Klink A, Mielke R, Wenzel M, Blanz M (1999b) Socio-structural characteristics of intergroup relations and identity management strategies: Results from a field study in East Germany. *Eur J Soc Psychol*, 29:259-285.
- Odenweller KG, Rittenour CE (2017) Stereotypes of stay-at-home and working mothers. *South Commun J*, 82:57-72.
- Okimoto TG, Brescoll VL (2010) The price of power: Power seeking and backlash against female politicians. *Pers Soc Psychol Bull*, 36:923-936.
- Okimoto TG, Heilman ME. (2012) The "bad parent" assumption: How gender stereotypes affect reactions to working mothers. *J Soc Issues*, 68:704-724.
- Opp KD, Roehl W (1990) Repression, micromobilization, and political protest. *Soc Forces*, 69:521-547.
- Outten HR, Schmitt MT (2015) The more "intergroup" the merrier? The relationship between ethnic identification, coping options, and life satisfaction among South Asian Canadians. *Can J Behav Sci*, 47:12-20.
- Ouwerkerk JW, de Gilder D, de Vries NK (2000) When the going gets tough, the tough get going: Social identification and individual effort in intergroup competition. *Pers Soc Psychol Bull*, 26:1550-1559.
- Park B, Smith JA, Correll J (2008) "Having it all" or "doing it all"? perceived trait attributes and behavioral obligations as a function of workload, parenthood, and gender. *Eur J Soc Psychol*, 38:1156-1164.
- Parks-Stamm EJ, Heilman ME, Hearn KA (2008) Motivated to penalize: Women's strategic rejection of successful women. *Pers Soc Psychol Bull*, 34:237-247.
- Pinto IR, Marques JM, Levine JM, Abrams D (2010) Membership status and subjective group dynamics: Who triggers the black sheep effect?. *J Pers Soc Psychol*, 99:107-119.

- Quinn DM, Crocker J (1999) When ideology hurts: Effects of belief in the protestant ethic and feeling overweight on the psychological well-being of women. *J Pers Soc Psychol*, 77:402-414.
- Schmitt MT, Branscombe NR, Postmes T, Garcia A (2014) The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychol Bull*, 140:921-948.
- Schneider DJ (2004) *The Psychology of Stereotyping*. New York, Guilford Press.
- Shields S (1975) Functionalism, darwinism, and the psychology of women. *Am Psychol*, 30:739-754.
- Spence JT, Helmreich R, Stapp J (1975) Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *J Pers Soc Psychol*, 32:29-39.
- Stevens GW, Thijs J (2018) Perceived group discrimination and psychological well-being in ethnic minority adolescents. *J Appl Soc Psychol*, 48:559-570.
- Tajfel H (1975) The exit of social mobility and the voice of social change: Notes on the social psychology of intergroup relations. *Soc Sci Inf*, 14:101-118.
- Tajfel H, Turner JC (1982) Social psychology of intergroup relations. *Annu Rev Psychol*, 33:1-39.
- Tajfel H, Wilkes AL (1963) Classification and quantitative judgement. *Br J Soc Psychol*, 54:101-114.
- Tichenor V (2005) Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, 53:191-205.
- Van Zomeren M, Postmes T, Spears R (2008) Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychol Bull*, 134:504-535.
- Verkuyten M, Reijerse A (2008) Intergroup structure and identity management among ethnic minority and majority groups: The interactive effects of perceived stability, legitimacy, and permeability. *Eur J Soc Psychol*, 38:106-127.
- Xiong A, Tao J, Li H, Westlund H (2022) Will female managers support gender equality? The study of "queen bee" syndrome in China. *Asian J Soc Psychol*, doi: 10.1111/ajsp.12517.
- Yzerbyt V, Cambon L (2017) The dynamics of compensation: When ingroup favoritism paves the way for outgroup praise. *Pers Soc Psychol Bull*, 43:587-600.
- Yzerbyt V, Provost V, Corneille O (2005) Not competent but warm. Really? Compensatory stereotypes in the French-speaking world. *Group Process Intergroup Relat*, 8:291-308.

Yazarların Katkıları: Çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağlandığı ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğu tüm yazar(lar) tarafından beyan edilmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alındığı beyan edilmemiştir.

Authors Contributions: The author(s) have declared that she has made a significant scientific contribution to the study and has assisted in the preparation or revision of the manuscript

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Financial Disclosure: No financial support was declared for this study.